

פרשת וארא

**בְּקִשׁוֹ אֶת ה' כָּל עַנְוֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעְלוּ בְּקִשׁוֹ צֶדֶק
בְּקִשׁוֹ עֲנֹה אוֹלֵי תִסְתְּרוּ בְיָוִם אֶף ה' (צפניה ב ג):**

שבִּעֵיץ הִיא קִמְיָן חֲמוּף וְקִרְיָן אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ
פָּעְלוּ, וְלֹא יִתְכַן לְפִי הַכְּלָלִים הַמְסוּרִים
בְּדַקְדוּק, וְצִרִיךְ תְּלִמּוּד. וְאִיךְ שִׁיחִיה, פִּירוּשׁ
רז"ל אִמֶּת וְהוּא דֶרֶךְ רִמּוֹ, וְהוּא מְאֵמֶת מֵהַ
שֶׁהִקְדַּמְנוּ כִּי בִּמְקוֹם הַמִּשְׁפָּט - עוֹשֶׂה הוּא
יִתְעַלֶּה רַחֲמִים:

וּבִפְשֻׁט הַכְּתוּב יֹאמֵר - [בְּהַקְדִּים מֵהַ]
שֵׁשׁ לְדַקְדֵּק - שֶׁאַחַר שֶׁקְרָאִים עַנְוֵי הָאָרֶץ,
לִמָּה אִמַּר עוֹד שִׁיבִקְשׁוּ עֲנֹה. גַּם, מֵהַ עֲנִין
הָעֲנֹה אֲצֵל הַמִּשְׁפָּט.

וְדֶרֶךְ דִּרְשׁ יֹאמֵר כִּי רֹאִים בְּעֵינֵינוּ כִּי
[מִין] אֲשֶׁר יֵשׁ בּוֹ שׁוֹרֵשׁ פּוֹרֵה רֹאשׁ הַגְּאוּה
- לֹא צִיִּית לְדִינָא, וְהוּא אוֹמְרוּ (תְּהִלִּים כה ט)
יִדְרֵךְ עֲנִוִים בְּמִשְׁפָּט, כִּי הַגְּאוּה חוֹשֵׁב שֶׁלֹּא
יִצְטַרֵּךְ לְאַחֵר לְהוֹרֹת לוֹ, וְהוּא אֵינּוּ רֹאֵה
חֻבָּה לְעֲצֻמוֹ, מִמִּילָא יִשְׂאֵר בְּאִפִּילָה. וְלִזְה
אִמַּר עַנְוֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעְלוּ, שֶׁלֹּא
יִכְנְעוּ לְמִשְׁפָּט כִּי אִם הָעֲנִוִים:

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשֻׁט - עוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ: עַנְוֵי
הָאָרֶץ הוּא שֵׁם פְּנוּי לְיִשְׂרָאֵל בְּכֻלָּל, כְּמֹאמֵר
רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (רש"י) עַל פְּסוּק (דְּבָרִים ז ז) לֹא
מְרַבְּכֶם בְּחַר ה' בְּכֶם וְגו' כִּי אִתֶּם הַמַּעֲטָה מִכֹּל
הָעַמִּים - שֶׁמִּמְעַטִּים עֲצֻמָּה מִכֹּל הָאֲמוֹת. לִזְה

הַנְּבִיא ע"ה הוֹדִיעֵנוּ בֹּזֵה מִמְדוּתוֹ יִתְבַּרֵּךְ
- שֶׁלֹּא כְּמִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם [הֵם], מִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם
- עַת רִצּוֹן לְבָדוֹ וְעַת זַעַם לְבָדוֹ, אֲבָל הוּא
יִתְעַלֶּה - בְּעַת אֶחָד יִהְיֶה לוֹ רִצּוֹן וְרוּגְזוֹ, יַעֲזֹב
כִּי הוּא יִתְעַלֶּה - כֹּל הַחֲסֻרוֹנוֹת הָאֵלּוּ רַחוּקִים
מִמֶּנּוּ מֵאֵד מֵאֵד וְאֵינִם אֵלָיו אֵלָּא בְּלִשׁוֹן
מוֹיִשָּׁאֵל, וְלִזְה לֹא יִרוּחַק הִיּוֹתֶם אֲצֵלוֹ בְּרַנֵּעַ
אֶחָד. וְהוּא עֲצֻמוֹ אוֹמְרוֹ (לְקַמֵּן טו ז) יִמִּינְךָ ה'
נֹאדְרֵי בְּכַת, יִמִּינְךָ ה' תִּרְעֵץ אוֹיֵב, שֶׁהִימִין
עֲצֻמָּה שֶׁהֲצִיל [בְּהַ] אֶת[ן] יִשְׂרָאֵל - הִיא עֲצֻמָּה
שֶׁתִּרְעֵץ אוֹיֵב.

וְעַל זֶה פִּירוּשׁוֹ בְּגִמְרָא [אֶת הַ]מְקָרָא
שֶׁכְּתִבְנוּ [בְּפִתְחַ הַמֵּאמְרָ], וְאִמְרוּ בִּיבְמוֹת
פֶּרֶק הָעֵרֶל (ע"ה): אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעְלוּ: בְּאִשֶׁר
מִשְׁפָּטוֹ - שֵׁם פָּעְלוּ, וּפִירוּשׁוֹ ז"ל: בִּמְקוֹם
שִׁשׁוּפְטִין אֶת הָאָדָם - שֵׁם מְזַכְּרִין פּוֹעֵל
צְדָקוֹתָיו. ע"כ"ל.

וְאִמֶּת שֶׁלְּכַאוּרָה דְּכִרְיָהּ ז"ל לֹא יִתְיַשְׁבוּ
לְפִי דְקָדוּק הַכְּתוּב שֶׁנִּקְוֶה 'פָּעְלוּ' שֶׁהִיא לִשׁוֹן
עֵבֶר לְרַבִּים, וְכֵן תִּרְגַּם יוֹנָתָן 'דִּי רַעוּתִיה
עֵבְדוּ', וּמְדַבְּרֵי הַש"ס נִרְאֶה שֶׁמִּפְּרָשָׁה לִשׁוֹן
יְחִידִי, שֶׁחֹזֵר עַל הָאָדָם וּפָעְלוּ כְּמוֹ (תְּהִלִּים קד
כג) "יֵצֵא אָדָם לְפָעְלוֹ". וְשֵׁמָּה מִפְּרָשׁ: קִמְיָן

וכנגד [מדת הצדיקים שהם] **ענוי הארץ** -
 אמר [לרשעים] **בקשו ענוה**. באופן ש[קודם]
 - יבקשו המדות, ואז יוכנו להתפלל. לא כן
 ב[כת ה]ראשונה [של הצדיקים הגמורים].
 אמר **בקשו את ה' כל ענוי הארץ** - שהיא
 התפלה לכבד:

והוא ענין האמור **בפרשה**:

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אֲנִי ה' (ו.ב). ויש לדקדק ואמרו תחלה **אלהים**
 - מדת הדין, וסיים בשם [הי' - מדת] הרחמים.
 אך הוא מה שנתבאר, והיא תשובה לשאלת
 משה רבנו ע"ה **למה הרעות לעם הזה למה**
זה שלחתיני, וכבר נתקשו כל המפרשים וגם
 רז"ל במדרש (שמות רבה פ"ו) בשאלתו זאת
 כמו שכתבנו בסוף הפרשה הקודמת **יעין**
 שם, וכבר כתבנו ישוב לפי הנראה לקוצר
 דעתנו.

והן עתה - לפי דרכנו - יאמר, כי ידע
 משה רבנו עליו השלום **דלא חשיד קב"ה**
 דעביד דינא בלא דינא³⁶², ובודאי שכל הרע
 המתחדש על ישראל בשליחותו זאת - הוא
 בדין לפי מעשיהם, אלא שתמה דאיך יהיה
 בכת אחת דין ורחמים, שהשליחות יש בה
 דין ורחמים בפעם אחת, והוא מעין תמיהת
 הש"ס שם ביבמות (עה) כשאמר הש"ס **אל**
שאול ואל בית הדמים (ש"ב כא א): אל שאול
 - שלא נספד כהלכה, ואל בית הדמים - על
 אשר המית את הגבעונים. ותמה הש"ס: קא
 תבע לשאול וקא תבע על אשר המית את

אמר **בקשו את ה' כל ענוי הארץ** - ענוים
 [מכלל האמות] שבכל הארץ - **אשר כבר**
משפטו פעלו, והן עתה שנו **מדתם**, ולזה
בקשו צדק בקשו ענוה כמנהגכם, **אולי**
תסרתו ביום חרון אף ה'.

ועוד יש לפרש **שמדבר בשתי כתות**:
 צדיקים גמורים ורשעים גמורים. וכבר
 כתבנו בדרוש לפרשת זכור כי אין מעכב
 ה**תפלה** כעון הגזל, **יעין שם ראיות הרבה**
 לזה. (ועין בספר מדבר קדמות להגאון חיד"א ז"ל
 מערכת ג אות יד). גם מדת ה**ענוה** גורמת
 לקבול ת**פלה** (סוטה ה). וכאמרו (ישעיה נז טו)
"אשכון ואת דכא ושפל רוח" וגו'. לזה אמר
בקשו את ה' כל ענוי הארץ, אך [דוקא]
 אותם **אשר משפטו פעלו**, שלשון זה נאמר
 על השומר עצמו מן הגזל. [ועד כאן מדבר על
 כת הצדיקים].

ובהיפך אמר (ירמיה יז יא): **עושה עושר**
ולא במשפט - **בחצי ימיו יעזבנו** [כי לא
 יסתר ביום אף ה' בר-מינון], וכמו שכתבתי
 בדרוש לצדקה **עין שם**. ולזה אמר **שאלו** [כת
 הרשעים] הם שיבקשו [צדק] - שיתרחקו מן
 הגזל, ויבקשו **ענוה**, כי הם - הצדק והענוה
 - מסגלים לקבול ה**תפלה** כנזכר לעיל, [ורק
 אחרי עשותם כן] - יתפללו [ויבקשו את ה'].
 ועל שאר ההמון [כת הבינונים] אמר שיתקנו
 מעשיהם כאחד, ואז יתפללו.

ולזה אמר [לרשעים] **בקשו צדק** - שהיא
 כנגד **אשר משפטו פעלו** [שאמר בצדיקים],

הגבעונים? ותירצו במאמר שזכרנו "באשר משפטו - שם פעלו", וכמו שהארכנו בזה בדרוש לנפטר בחלק ב', יענין שם.

והיא שאלת משה רבנו ע"ה למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתני. רוצה לומר, ממה נפשך: אם בדין אתה עמהם - למה שלחתני, ואם ברחמים - למה הרעות. וביאר שאין הרעה הזו תמידית, אך ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך מהרע הזה המתחדש. ואחר שבדין אתה עמהם - למה זה שלחתני לגאלם. והשיבו ה' יתעלה ממש תשובת הנמרא ביבמות הנ"ל, וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה', שלא כמדת בשר ודם - כי אני ה' במקום המשפט [עצמו שעליו אני נקרא אלהים], וברגע אחד ובאדם אחד אני עושה דין ורחמים:

ועוד יש לפרש: אני ה' היא תשובה גם כן למאמר למה הרעות וגו'. והוא: ששאלת משה רבנו ע"ה היתה - כי אין לעשות טוב באדם ב[אופן] שנעשה עמו רע יותר [גדול] ממנו [פירושו: מאותו הטוב הנעשה עמו], ויכולין ישראל לומר: "ניח לנו במקומנו" (עי' ב"מ מט) וכמו שכן אמרו (לעיל ה כא): "ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשתם את ריחנו". ולזה השיבו יתעלה: אני ה', שאני עמהם בצרתם, ובגאלתם אני נגאל, כביכול הכתיב גאולה לעצמו כמאמר רבותינו ז"ל (מגילה כט). ורש"י (על פסוק "ושב ה' אלהיך את שבותך", דברים ל, ג). ולזה אין לחוש לצערם - אחר שיוצא מצערם נחת רוח לבוראם ואלהיהם, כמלך

- שלבקשת נחת לו, לא יחוש לצער הבא במקרה לעבדיו:

ואופן הצער המגיע לו יתעלה בצער ישראל - משני פנים: שלכללות החמון - הוא מצטער עליהם בראותו מעשה ידיו בצער, וכענין אומרו (דברים ט כט) "זהם עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך הגדול" וגו', וזה צער היצוני. אכן בראותו בצער הצדיקים - אז כביכול מגיע לו הצער פאלו הוא עצמו באותו הצער, יען כי הצדיקים הם מרכבה לשכינה, וצערם הוא צערו יתברך:

והוא ענין מאמרם ז"ל (תענית טו) ולמה נותנין אפר מקלה על גבי התיבה, אמר ר' יהודה בן פזי: כלומר עמו אנכי בצרה, ריש לקיש אמר: בכל צרתם לו צר. עכ"ל. ולכאורה יש לפרש שכל אחד לא שמע דברי חברו ומייתי קרא שנזדמן לו.

אבל יש לפרש דפליגי בהכי: חד אמר - שהרמוז של אפר מקלה אינו אלא בשביל הצדיקים שהם בצער, שעליהם נאמר (תהלים צא טו) עמו אנכי בצרה, והך קרא בצדיקים גמורים איירי כמו שנאמר (שם שם יד-טו) "כי כי חשק ואפלטתו וגו' יקראני" וגו', ולזה אמר עמו כמו שנתבאר, שצער שמצטער יתעלה בצער הצדיקים - הוא ממש בצערו. וחד אמר - שעל כל כללות ישראל רומז האפר, והטעם: דכתיב (ישעיהו סג ט) בכל צרתם לו צר, דהיינו שמצטער מכל צערן. ומהראנ"ח פירש קרוב לזה בסדר זה, אלא שלפי דרכו לא יתיישבו הכתובים זה עם זה, וגם גירסא מוטעית נודמנה לפניו, יענין שם:

והוא שאמר הכתוב אני ה', ורש"י

גם בדבור שאחריו, בדבור המתחיל "וגם כשנראיתי להם", כתב וזה לשונו: וטעמו - אף על פי שאיני מְחַיֵּב לְקַיֵּם מצד שההבטחה היתה בַּאֲלֵי, אני מְחַיֵּב מצד קיום הברית וכו'. עכ"ל.

ובדבור שלפני זה, דבור המתחיל "נאמן לְאֵמַת דְּבַרְיִי" כתב: הוצרך לומר זה, כדי להודיע הנפקותא שיש בין ההבטחות עם אֵל שְׂדֵי לְבִין הַבְּטָחָה עם שם ה', דבשלמא וכו', לפיכך הוצרך לומר שההבטחה עם שם ה' מתקיימת בלתי שום תנאי, בין חטאו [בין לא חטאו] וכו'. עכ"ל.

ואחר העיון בדברי רש"י ז"ל, נראה לקוצר דעתי דְּכֹנֶנֶת רש"י לפרש אומרו וַאֲרָא אֵל אַבְרָהָם וְגוֹי בַּאֲלֵי שְׂדֵי, שאין הַכֹּנֶנֶת לפרש הכתוב כפשוטו על שנגלה להם בַּאֲלֵי שְׂדֵי, אלא הַכֹּנֶנֶת [באומרו אֵל שְׂדֵי - היא רק לרמז] שהבטיחם [הבטחות ב]לבד. ולהיות שההבטחות באו ב"אל שדי" - קצר הכתוב, ובמקום שיאמר "וארא וכו' והבטחתיים באל שדי", אמר בקצרה "וארא וכו' באל שדי". וזהו שאמר רש"י ז"ל: "הבטחתיים הבטחות, ובכולן אמרתי להם אני אל שדי".

ודוגמת פירוש זה פירש רש"י עצמו בפסוק (בראשית לב י) "ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם וכו' ה' האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך", פירש: "בשתי הבטחות האלו אני בא לפניך"³⁶³.

ז"ל פירש אני הי נאמן לשלם שכר טוב לַמַּתְהַלְכִים לְפָנַי. נראה לפירושו שנאמנותו יתברך - נרמזת בשמו ה'. ולכאורה לא נתפרש מהיכן מפיך לה. אבל נראה שמתנאי האלוה - שיהיו הכל עובדים אותו ושומרים משמרתו, והוא - [צריך] לְקַיֵּם הַבְּטָחָתוֹ אֲשֶׁר יבטיח לעבדיו, שאם לא כן - לא תבון אליו העבודה. ולזה אמר אני הי - אני הוא האלוה לכל המציאות, ואלי פונים בעבודתם תמיד, ומצד זה יחייב לי לשמור הבטחתי כאמור.

ולזה אמר וַאֲרָא אֵל אַבְרָהָם אֵל יִצְחָק וְאֵל יַעֲקֹב בַּאֲלֵי שְׂדֵי וְשְׁמִי ה' לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם, וכפירש"י ז"ל "לא נִבְרַתִּי להם במדת אמתות שלי, שעליה נקרא שמי הי - נאמן לאמת דברי" וכו'. והוא מן הטעם שאמרנו: שהיות שמו ה', אדון הכל, נעבד ואין זולתו - יחייב לְקַיֵּם הַבְּטָחָתוֹ:

וסיים רש"י ז"ל: שהרי הבטחתיים ולא קיימתי. עכ"ל. והרא"ם ז"ל עמד בלשון רש"י ז"ל והקשה עליו כמה קושיות, נזכרים בקצרה וזה לשונו: לא הבינותי פְּנֵי הַרְבֵּי בֹזֵה, אם - מפני [שמלת] "שהרי הבטחתיים" וכו' מורה שמביא ראיה על "ושמי ה' לא נודעתי להם", דברי ה' אינם צריכים ראיה. ואם - [מפני] שהעדר [קיום] ההבטחה אינה ראיה על שלא נגלה להם בשם ה', מפני שעדין לא הגיע זמן ההבטחה. ועוד - [שאף על פי שההבטחה עם "אל שדי" אינה מְחַיֵּבֶת הַקְּיוֹם, כשתהיה עם הברית - מְחַיֵּבֶת הַקְּיוֹם וכו'. עכ"ל.

שאותן הבטחות נתנו לו בשם ה' הַמְּיָחֵד - קצר, לפיכך חזר לומר ה' האומר אלי וכו', שבאמירת ה' רמז לאותן שתי הבטחות שנתנו לו בשם ה'.

363. פירוש: שרש"י הקשה מדוע כפל הפסוק לומר שם ה' (האומר אלי) אחר שכבר תכף סמוך לזה אמר "אלהי אבי אברהם" וכו', והיינו הך? ותרין שפין

דבריו הרב [הרא"ם] שם, וזה לשונו: אף על פי שעדין לא הגיע הקץ, מכל מקום לא נודע להם בקיום הבטחתו. עכ"ל. והרב [הרא"ם] ז"ל כתב עליו וזה לשונו: ולא הבנתי פונתו. עכ"ל. וכפי מה שפירשנו, דבריו מבוארים ומפורשים. ודו"ק:

וחוץ מדרך רש"י ז"ל, נראה לפרש הצעה אחרת בכתובים, יען שלפירש"י ז"ל קצת קשה שיתלה ה' קיום הבטחתו במה שלא נראה לאבות שהוא מקיים הבטחתו, כאלו אינו חושש אלא למראית העין, ו[הלא] בלאו הכי "ודבר אלהינו יקום לעולם" (ישעיה מ ח), "ולא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם" (כמדבר נג יט). ויש לַיִשֵּׁב בדוחק [את פירוש רש"י] דאין הכי נמי, ותרתי קאמר: דמלבד שאני מחייב לקיים הבטחתי, עוד יש סבה לקדש שמי בעיני האבות, ולחַבַּת האבות - זכרם בענין גאולת ישראל:

ודרך אחרת [כאמור] נראה לקוצר דעתי, שהמראה [שנראה ה' אל האבות] באל שדי - מורה ענין שחילקו חז"ל (יבמות מט:) בין משה רבנו ע"ה לשאר הנביאים, שמשה רבנו עליו השלום היה מתנבא באספקלריא המאירה, ושאר הנביאים בשאינה מאירה. ואומר אני, שזה רמז באומרו באל שדי - שהיא אספקלריא שאינה מאירה, ששם

ואומרו שמי ה' לא נודעתי להם, רוצה לומר גם כן: במקום שיאמר "ולא קיימתי", אמר: שהמדה שעליה נקרא שמי ה', [שהיא מדת הנאמנות שלו לקיים הבטחותיו] - לא נפְרַתִּי ולא נודעתי להם [בה]. ולזה שפיר סיים "שהרי הבטחתים ולא קיימתי", ואין פירושו שלא קימתי כלל, אלא פירושו: עדין לא קימתי, ולזה לא נתפרסמתי אצלם כמדה זו שאני מקים דברי. ועם-היות שהמניעה מצד הזמן, סוף סוף לא נפְרַתִּי אצלם בזה.

ולזה נמשך אחריו וגם הקמתי את בְּרִיתִי אִתְּם לַתֵּת לָהֶם אֶת אֲרֵץ כְּנָעַן אֶת אֲרֵץ מִגְרִיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ (ו ד). ופירש"י ז"ל: "וגם כשנראתי להם באל שדי, הצבתי והעמדתי בריתי ביני וביניהם", לא כפירוש הרא"ם ז"ל [שכתב וז"ל]: "אף על פי שאיני מחייב לקיים מצד ההבטחה, [עכ"פ] מחייב אני מצד הברית" וכו', דלפירושו ז"ל אין טעם למאמר "וגם הקימותי"³⁶⁴.

אך הפונה, שמלבד שהבטחתים ואני מחייב לקיים הבטחתי - תהיה באיזה שם משמותי - מצד ששמי ה', עוד העמדתי וגם הקימותי את בריתי אתם, שאפילו הבריות שאינם מחייבים לקיים ההבטחה - מקימים הברית. וזה שיטת רש"י ז"ל, ולא קשיא מידי מכל מה שהקשה הרא"ם ז"ל.

וג"ל שכל זה כוון הרמב"ן ז"ל שהביא

הרא"ם ז"ל שאינו מחייב לקיים ההבטחה, א"כ אין עליו חיוב אלא מצד הברית, ומאי זכר?

הרי שדרך הכתוב לקצר ולרמוז על ההבטחות - בהזכרת אותו השם שבהן ניתנו, וכאן גם-כן רמז להבטחותיו לאבות - באמירת אל שדי.

364. לפי שפירוש וגם היינו "לא זו אף זו", ולדברי

שדי מורה על הצמצום, וכאומרם (פרקי דר"א פ"ג) "דן, לא תוסיף עוד"³⁶⁵.

ולזה אמר ושמי ה' לא נודעתי להם, וכפירש"י ז"ל "ובשמי הי - שהיא אספקלריא המאירה - לא נודעתי להם". וכוונתו יתברך בזה לומר, כי הם - (האבות) - היו ראויים לאספקלריא המאירה לפי מעשיהם הטובים, אלא שלכבודי מנעתי מהם. ולהיות שעשיתי להם זה, ראוי לשלם להם זה החסרון, להיטיב לבניהם אחריהם תחת הטובה שחסרתי מהם. [לכן אמור והוצאתי וגו'].

ועוד יש לפרש, שנראתי להם באספקלריא שאינה מאירה, ומהיותם הולכים בדרך תמים - לא בקשו עוד להכנס לפנים, ולזה ראוי להשיב גמולם, להיטיב לבניהם אחריהם כאמור. ולזה נמשך וגם הקימותי את בריתי - אתם, לומר שבזכותם לבד ותמימותם - [נראתי להם באספקלריא שאינה מאירה, כאל שדין], ומה שחסרתי להם מן הטוב שהיו ראויים אליו - ראוי לגאול [בו את] בניהם. עוד [מעם נוסף שראוי לגאול אותם, שהרין] - וגם הקימותי את בריתי אתם, ומלבד זה וגם אני שמעתי את צעקת בני ישראל וגו'. ויבא המשך הכתובים על נכון:

לְכֵן אָמַד לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם

וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדֹתֵם וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֵרוּעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים (ו'ו). הכפל [צריך ביאור]. בכפל הגאולות האלה, כבר פירשנו בדרוש לשבת הגדול בחלק ב' יען שם. ועכשיו נראה לפרש לפי פשוטו: יען כי ישראל, נתחדש להם - בביאת משה רבנו ע"ה לפרעה - שעבוד, מה שלא היה מקודם, כמו שנאמר (שם ה ט) "תכבד העבודה על האנשים", בא לבררם כי כעת יצילם מכל רע, שמעתה לא יוסיפו עוד לשעבדם, כמו שאמרו רז"ל (עי' ראש השנה יא) שפסקה העבודה מאז התחילו המכות.

ועל זה אמר: שלא ידאגו - מהליכתך לגאלם - שיכביד עליהם פרעה וכו' שכן קרה להם [בהליכתך הקודמת], אך אדרבה, כעת: והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים - זה קושי העבודה. ומכל מקום לא נתבשרו על העבודה בכללה, ולזה אמר: וזאת עוד, והצלתי אתכם מעבודתם בכלל, שהיא העבודה שהיתה להם קודם בא משה לפרעה, והן זאת בשורה להצלתם מן העבודה. אך עדין צריכים להוציאם ממצרים, כי: אם ישארו שם - לא יבצר להשאָרם מוכנעים אליהם מצד ההרגל, [לזה] אמר: וגאלתי אתכם בזרוע נטויה.

באופן שכל הגאולות הללו צריכים הם: להצילם מקושי השעבוד, ומהשעבוד, וממצרים. וקרוב אצלי שכן היה: בתחלה

365. וכן פירש רש"י (בראשית מג יד) ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש, מי שאמר לעולם די, יאמר די לצרותי.

רמז: היירא אית דיבר יי [ראשי התיבות]
בגימטריא עם הכולל "איוב":

בענין עשרת המכות ראוי לשית לב
למספר העשר ולא פחות ולא יותר, כי
אין לומר שבא החשבון הזה במקרה, שאז
נתרצו המצריים לשלחם - שהרי אמר
יתעלה (לקמן יא א) "עוד נגע אחד אביא על
פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם
מזה", הרי שהדבר בהשגחה מאתו יתעלה.
וקודם התחיל ואמר בפרשת שמות (ג כ)
"ושלחתי את ידי והכתי את מצרים בכל
נפלאותי אשר אעשה בקרבן, ואחרי כן
ישלח אתכם", הרי שכל המכות היו בגזרה
במדה במשקל.

ולכאורה נראה שלחיות שהמצריים
הרעו מעשיהם מכל אמה, כמו שכתוב
(ויקרא יח ג) "כמעשה ארץ מצרים וגו' לא
תעשו", והרשעים - נפרעים [מהם] לפי
מספר האמירות שבהם נברא העולם,
כדתנן (אבות ה א) "בעשרה מאמרות נברא
העולם וכי וליפרע מן הרשעים שמאבדים
את העולם שנברא בעשרה מאמרות"
- לזה היו מכותיהן עשר, יען שהשחיתו
העולם שנברא בעשרה מאמרות, ולהעיר
שהמצריים כבר היו מחזיבים לכל [עשרת
המכות] קודם שעבוד ישראל, וכמו שנבאר
בס"ד בתחלת סדר בא יעין שם:

אמנם לכונן עם השעבוד ששעבדו
המצרים בישראל, נראה שרשעתם [של
המצריים] עם צדקת אבינו אברהם גרמו,

- סר מהם קושי השעבוד, אחר כך - סר
השעבוד, אחר כך - יצאו ממצרים.

והוא שאמר יתרו (לקמן יח י) ברוך ה'
אשר הצייל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה
אשר הצייל את העם מתחת יד מצרים.
והוא כפול. ועם מה שכתבנו מבוואר, והיא
הודאה ממטה למעלה: מיד מצרים - היינו
מרשות מצרים והיא היציאה. ומיד פרעה
- היא העבדות הראשונה. מתחת יד מצרים
- היא קושי השעבוד המתחדש בבוא משה
- רבנו ע"ה כאמור:

ואחר כל זה אמר וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי
לְעַם וְהִיִּיתִי לְכֶם לֵאלֹהִים וַיִּדְעֶתֶם כִּי
אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת
סְבִלֹת מִצְרַיִם (ו י) - הוא שהבדילנו הקב"ה
לחלקו ולגורלו ונתן לנו תורת אמת, ואינה
מכלל הגאולות. וכנגד הארבעה האלו, תקנו
חז"ל ארבעה כוסות כאמור בדבריהם ז"ל
(שמות רבה פ"ו, וירושלמי פסחים פ"ה ה"א).

ואומרו וידעתם כי אני ה' וגו' לכאורה
אין לו שחר, אך הוא מדבק עם והייתי לכם
לאלהים שהוא רומז על קבלת התורה.
ואמר, שבאמצעות התורה - תדעו תמיד
כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת
סבילות מצרים, כמו שמוזכר בכל התורה
יציאת מצרים, שעל ידי התורה ומצותיה
אנו זוכרים יציאת מצרים לדורות עולם:

הִירָא אֶת דְּבַר ה' מַעֲבְדֵי פְרַעַה
הַנִּיֵּס אֶת עַבְדָּיו וְאֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבְּתָיִם
(ט כ). במדרש רבה: זה איוב, עד כאן. ויש

שנתנמה אברהם אבינו ע"ה עשר נסיונות, ובזכותו זכו ישראל שיִּכּוּ המצריים עשר מכות כשביל ישראל.

ועוד יש לפרש במה שכתבו קצת מהמקבילים (שער הכונות דרושי פסח ושער המצות פרשת שמות) כי דור המבול ודור הפלגה נתקנו במצרים, ולכן ישראל טבעו במים כנגד דור המבול, ונשתעבדו בטיט כנגד דור הפלגה. ובמשנה דאבות תנן (פ"ה מ"ב) שעשרה דורות מאדם ועד נח, וכֵּלָם היו מכעיסים ובאים עד שהביא עליהם מי המבול, ועשרה דורות מנח עד אברהם, עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר פָּלֶם. ולהיות שכל העשרה דורות נתקנו במצרים, לכן לקו המצריים עשר מכות:

ואכן צריך ליתן מעם לאות התנין בראשונה קודם הכל. אמנם נראה שהוא מתיישב על פי דבריהם ז"ל (ילקוט חדש ערך גלות אות לה) בקצת, כי כל שעבוד מצרים היה להתידך זוהמת הנחש שהיתה מתבררת מדור לדור, ובמצרים נשלם הבירור. לזה רמז הוא יתעלה זה באות הנחש, ובא לרמוז שכבר נשלם הבירור של זוהמת הנחש, בהיותו נחש וחור [להיות] מִפּה:

כמה ענינים דשייכי לפרשה, נתבארו אצלינו בדרושים לשבת הגדול בחלק ב' מספר זה יְעִיז שם. ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

